

lu Kâdî el-Eşref ve İbn Senâülmülk arasında teâtî edilen manzum ve mensur edebî mektup örneklerinden oluşur (Brockelmann, *GAL*, I, 261). İbn Senâülmülk'ün ayrıca Câhiz'in *Kitâbü'l-Hayevân*'ını *Rûhu'l-hayevân* adıyla ihtisar ettiği ve *Meşâyidü's-Şevârid* adlı bir eseri daha olduğu kaydedilmektedir (İbn Hallikân, VI, 62).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Senâülmülk, *Dârü't-turâz fî 'amelî'l-müveşşâhât* (nşr. Cevdet er-Rikâbî), Dimaşk 1400/1980, neşredenin girişi, s. 9-22; İmâdüddin el-İsfahânî, *Harîdetü'l-kâşır: şu'arâ'ü Mısır* (nşr. Ahmed Emîn v.dğr.), Kahire 1370/1951-52, I, 64-100; Yâkût, *Mu'cemü'l-üdeba'*, XIX, 265-271; Münzirî, *et-Tekmile*, II, 231; İbn Hallikân, *Vefeyât*, VI, 61-66; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, XXI, 480-481; a.mlf., *el-İber*, III, 149-150; İbn Fazlullah el-Ömerî, *Mesâlik*, XVIII, 61-106; Yâfî, *Mir'âtü'l-cenân*, IV, 17-18; İbn Saîd el-Mağribî, *en-Nücümü'z-zâhire fî hulâ hazretî'l-Kâhire* (nşr. Hüseyin Nassâr), Kahire 1970, s. 273-290; Süyûtî, *Hüsnü'l-muâdara*, I, 325-326; Keşfü'z-zunûn, I, 696-732, 915; İbnü'l-İmâd, *Şezerât* (Arnaût), VII, 64-66; *Hedyyetü'l-ârifin*, II, 506; Brockelmann, *GAL*, I, 261; *Suppl.*, I, 461-462; C. Zeydân, *Âdâb* (Dayf), III, 15; Ömer Ferruh, *Târîhu'l-edeb*, III, 451-454; Şevki Dayf, *Târîhu'l-edeb*, VI, 203-210; Abdülazîz el-Ehvânî, *İbn Senâ'ü'l-mülk ve müşkile'tü'l-ukm ve'l-ibtikâr fî ş-ş'ir*, Kahire 1962; Cevdet er-Rikâbî, *el-Edebü'l-Arabî mine'l-inhidâr ile'l-izdihâr*, Dimaşk 1983, s. 65-78; Ziriklî, *el-A'lâm* (Fethullah), VIII, 71; "İbn Sanâ' al-Mulk", *Eİ²* (İng.), III, 929; İnâyetullah Fâtihî Nejâd, "İbn Senâ'ü'l-mülk", *DMBİ*, III, 712-716.

AZMİ YÜKSEL

İBN SERÂBİYÛN

(ابن سربايون)

X. yüzyılda yaşamış
İslâm coğrafyacısı.

Hayatı hakkında kitabındaki bazı ipuçlarının dışında bilgi bulunmamaktadır. *Kitâbü 'Acâ'ibi'l-eşkâlimi's-seb'a* adlı eserinin girişinde müellifin kendisinden "efkarü'l-verâ Sührâb" şeklinde bahsetmesine işaret eden Krachkovsky, bu tür aşırı tevazu ifadelerini Arap yazarlarının nâdiren kullandığını belirtir ki (*Târîhu'l-edebi'l-coğrafiyyi'l-Arabî*, s. 103) Sührâb adı da onun İranlı olabileceğini düşündürmektedir. Bazı ilim adamları müellifin asıl adının Ebü'l-Hasan b. Behlûl olduğu, İbn Serâbiyûn'un ise çağdaşı bir hekimle karıştırılması sonucu ortaya çıktığı kanaatindedir (a.g.e., a.y.). Bunun yanında nerede yaşadığı da açık değildir. Bağdat'taki su kanalları ve Irak konusunda verdiği bilgiler onun belli bir dönemde bu bölgede bulunduğunu göstermektedir. Bazıları ise Mısır hakkında verdiği ayrıntılı bilgile-

re bakarak onun bu ülkede yaşamış olabileceğini söylemişlerdir.

İbn Serâbiyûn'un 289-334 (902-945) yılları arasında yazdığı sanılan *Kitâbü 'Acâ'ibi'l-eşkâlimi's-seb'a* adlı eseri, British Museum'da bulunan (nr. 23.379) 709 (1309) istinsah tarihli tek yazma nüshaya dayanılarak Hans von Mzik tarafından yayımlanmıştır (Leipzig 1929). Kitabın muhtevasında, adındaki "acâib" kelimesinin delâlet ettiği ilginç bir şey bulunmamaktadır; dolayısıyla bu kelime sonradan yapılmış bir ilâve olsa gerektir. Eser, müellifin tesbit edebildiği kadariyle dağların, nehirlerin ve önemli yerleşim merkezlerinin koordinatlarını veren sistematik bir genel coğrafya kitabıdır. İbn Serâbiyûn çalışmasını, daha önce yaşamış çeşitli yazarlardan topladığı konuyla ilgili bilgilerin bir özeti olarak tarif eder ve amacını şehirlerin, denizlerin, nehirlerin, dağların, vadilerin, kara ve deniz yollarının coğrafi konumları üzerinde bilgi vermek, böylece dünyanın haritasını çizmek isteyenlere yardımcı olmak şeklinde açıklar; ayrıca uzunluğu eninin iki katı olan dikdörtgen bir harita için yeterli teknik bilgileri de verir.

Hans von Mzik, İbn Serâbiyûn'un *Kitâbü'l-Coğrafya* (*Kitâbü Şureti'l-arz*) müellifi Muhammed b. Mûsâ el-Hârizmî'yi örnek aldığı, bu sebeple onun kitabında da dünya haritası çizim tekniklerinin bulunması gerektiği görüşündedir. İbn Serâbiyûn ve Hârizmî'nin çalışmaları üzerinde yapılan mukayeseli araştırmalar ikisinin arasında bazı farklı noktalar bulunduğunu göstermekte, bu durum ise onun Hârizmî'nin dışında başka kaynakları da kullandığını ortaya koymaktadır. Bu farklılıkları şu şekilde sıralamak mümkündür: 1. Çok defa İbn Serâbiyûn dağ, nehir ve şehirlerin enlemleriyle boylamlarına Hârizmî'nin verdiği ölçülere göre 5 dakikalık ilâveler yapmıştır. 2. Yedi iklimin başlangıç ve bitiş noktaları Hârizmî'ninkilerden farklıdır. 3. Bağdat için verdiği 70 derece 0 dakika boylam ve 38 derece 25 dakika enlem, Hârizmî'nin verdiği 78 derece 0 dakika boylam ve 33 derece 25 dakika enlemden oldukça farklıdır ve daha çok Bîrûnî'nin rakamlarına yakınlık göstermektedir. 4. Fizikî bilgilerin düzenlenmesinde de bazı değişik yönler bulunmaktadır. Meselâ Hârizmî, nehirleri kaynaklarının çıktığı bölgelerde anlatırken İbn Serâbiyûn büyük ve küçük bütün nehirleri müstakil bir bölümde toplamıştır. Ayrıca Hârizmî gibi nehirlerin bulunduğu enlem ve boylamları vermeyip yatakları-

nın uzunluğunu ve bazı yerlere nisbetle konumlarını belirtmiştir. Birtakım yeni bilgilerin de ilâve edildiği görülen İbn Serâbiyûn'un eserinin Hârizmî'ninkine göre belirgin bir gelişme içerisinde olduğu söylenebilir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Serâbiyûn Sührâb, *Kitâbü 'Acâ'ibi'l-eşkâlimi's-seb'a ilâ nihâyeti'l-imâre* (nşr. Hans von Mzik), Leipzig 1929 → Frankfurt 1992; Hârizmî, *Kitâbü Şureti'l-arz* (nşr. Hans von Mzik), Wien 1926; Bîrûnî, *Bîrûnî's Picture of the World* (ed. Zeki V. Togan), Delhi 1940; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 406; I. Krachkovsky, *Târîhu'l-edebi'l-coğrafiyyi'l-Arabî* (trc. Selâhaddin Osman Hâşim), Kahire 1963-65, I, 103-104; Nafis Ahmad, *Muslim Contributions to Geography*, Lahore 1972, s. 28; Gabriel Ferrand, *Relations de voyages et textes géographiques arabes persans et turks relatifs à l'extrême-orient du VIIIe au XVIIIe siècles*, Paris 1918 → Frankfurt 1986, s. 112-113; Gerald R. Tibbets, "The Beginning of a Cartographic Tradition", *The History of Cartography* (ed. J. B. Harley - D. Woodward), Chicago 1992, II, 103-105; S. Maqbul Ahmad, "İbn Sarâbiyûn", *Eİ²* (İng.), III, 929-930; İnâyetullah Rızâ, "İbn Serâbiyûn", *DMBİ*, III, 668-669.

SAYYID MAQBUL AHMAD

İBN SERÂYÂ

(bk. HİLLÎ, Safiyyüddin).

İBN SEYYİDÜNNÂS

(ابن سيد الناس)

Ebü'l-Feth Fethuddîn
Muhammed b. Muhammed
b. Muhammed el-Ya'merî
(ö. 734/1334)

Muhaddis, fakih, edip ve tarihçi.

14 Zilkade 671'de (2 Haziran 1273), bazı kaynaklara göre ise aynı yılın zilhicce (temmuz) ayında Kahire'de doğdu. Kendisine Ebü'l-Feth künyesini, henüz çok küçükken babası tarafından hadis dersine götürüldüğü Necîb Abdüllatif b. Abdülmün'im el-Harrânî verdi. Babası, dedesi ve kardeşleri Ebû Sa'd Muhammed ile Ebü'l-Kâsım Muhammed de on birinci dedeleri Seyyidünnâs'a nisbetle anılmaktaysa da İbn Seyyidünnâs diye daha çok Ebü'l-Feth meşhur olmuştur. Kinâneoğulları'ndan bir kola nisbetle Ya'merî, Rebîa b. Nizâr'a nisbetle Rebaî, aslen Endülüslü olduğu için de İşbîlî ve Endülüfî nisbeleriyle anıldı. İşbîliye (Sevilla) hristiyanların eline geçince (646/1248) ailesi Doğu'ya göç etmek zorunda kaldı. Bir âlim olan dedesi Ceza-yir'de Bicâye'ye yerleşirken babası bir müddet Tunus ve Bicâye'de medreseler-

de hocalık yaptıktan sonra Kahire'ye yerleşti ve Takıyyüddin İbn Dakikül'îd'in ardından Kâmilîyye Dârülhadisi hocalığına getirildi. Bazı hadisleri babası ile dedesinden rivayet eden ve onlardan kendisine zengin bir kütüphane kalan İbn Seyyidünnâs' henüz beş yaşında iken babası ilim meclislerine götürdü. Babasının 677'de (1278) Kadı Ebû'l-Hasan Muhammed b. Hüseyin b. Atık b. Reşîk'e okuduğu Kâdî İyâz'ın *eş-Şifâ'* ile çeşitli hocalara okuduğu *Şahîh-i Buḥârî* ve *el-Ğaylânîyyât* gibi eserleri o da dinledi (*Uyûnû'l-eşer*, II, 455-460). Birçok hocadan erken yaşta icâzet aldığı için âlî isnadlara sahip oldu. 685'te (1286) bizzat istinsah ettiği eserleri İbnü'l-Kastallânî diye tanınan Kutbüddin Muhammed b. Ahmed el-Kastallânî'ye okudu. Başta babası olmak üzere Kahire'de ve hadis tahsili için gittiği İskenderiye, Suriye ve Hicaz gibi ilim merkezlerinde pek çok hocadan faydalandı. Bunlar arasında hadis ve usûl-i fıkıh okuduğu Takıyyüddin İbn Dakikül'îd, Arap dilini öğrendiği İbnü'n-Nehâs el-Halebî, Ebû'l-Hasan Ali b. Ahmed el-Garrâfî, Emetülhak Şâmiye bint Bekrî zikredilebilir. Ayrıca Endülü, Irak ve İfrîkiye'de birçok âlimden istifade edip icâzet aldı (Safedî, I, 291).

İbn Seyyidünnâs, tahsilini tamamladıktan sonra Kahire'deki el-Medresetü'l-Kâmilîyye'de hadis şeyhi ve müderrisi olan hocası Takıyyüddin İbn Dakikül'îd onu yanına yardımcı aldı. Ardından Zâhiriyye ve Mûhezzebiyye (Ebû Huleyka) medreselelerinde hadis hocası olarak görevlendirildi; Sâlih Camii ile Rasd Mescidi'nde hadis dersleri verip Kahire dışındaki Hendek Camii'nde hatiplik yaptı. Safedî, İbn Hilâl el-Makdisî, İbn Râfi ve İbnü'l-Mülakkın gibi şahsiyetler onun talebesi oldu. Sultan el-Melikü'l-Mansûr Hüsâmeddin Lâcin el yazısını beğenerek kendisini Dîvân-ı İnşâ'da görevlendirdiyse de buna yeterli zamanı olmadığı için bir müddet sonra bu görevden affını istedi. İbn Seyyidünnâs 11 Şâban 734'te (17 Nisan 1334) vefat etti ve Karâfe Kabristanı'nda İbn Ebû Cemre'nin yanına defnedildi. Talebesi Safedî onun için bir mersiye yazmıştır.

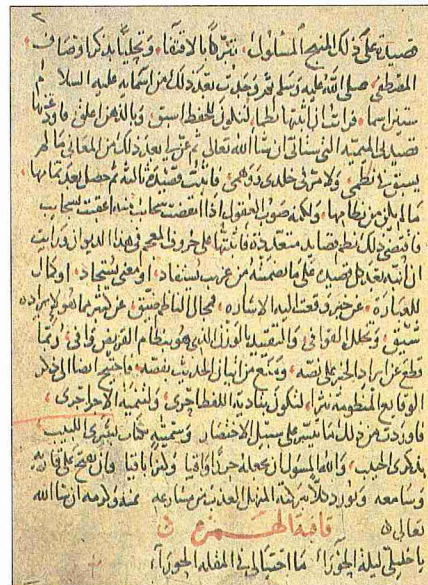
Başta Zehebî olmak üzere çeşitli âlimler tarafından hadisi, hadis râvilerini ve tabakalarını, hadiste ihtilâf edilen konuları, hadislerdeki gizli kusurları iyi bilen, rivayet ettiği konularda kendisine güvenilen bir âlim ve Mısır ülkesinin hâfızı olarak kabul edilen İbn Seyyidünnâs'ın aynı zamanda dil ve edebiyat sahasında otorite sayıldığı ve kulfetsiz şiirler kaleme

aldığı belirtilmektedir (Takıyyüddin İbn Fehd, s. 350). Tabakat kitaplarında Safe-dî ile birbirlerine yazdıkları şiirler ve diğer konulardaki beyitlerinden örnekler yer almaktadır (Kütübî, III, 288-292; Safe-dî, I, 293-311). René Basset, İbn Seyyidünnâs'ın uzun bir şiirinin (Kütübî, III, 289-290) on dokuz beyti üzerinde durmuştur (bk. bibl.). Aynı zamanda Şâfiî fikhını iyi bilen İbn Seyyidünnâs, Selef akidesine sahipti (İbn Kesîr, XIV, 169). Onun Mağrib ve Mısır hatlarını mükemmel şekilde ve hızlı yazdığı, iki cilt hacmindeki *'Uyûnû'l-eşer'* yirmi günde istinsah ettiği belirtilmektedir.

Eserleri. 1. *'Uyûnû'l-eşer fi fûnûni'l-megâzî ve's-şemâ'il ve's-siyer* (es-Sîretü'l-kübrâ, es-Sîretü'n-nebeviyye). İbn Seyyidünnâs bu en önemli eserinde İbn İshak'ın *es-Sîre*'sini örnek edinip Resûl-i Ekrem'in soyunu, kronolojik sıraya göre hayatını, savaşlarını, mucizelerini ve şemâilini ele almıştır. Konuları işlerken öncelikle *Kütüb-i Sitte* ile diğer hadis kitaplarındaki rivayetleri senedleriyle birlikte zikretmiş, bir kısmı günümüze ulaşmayan Mûsâ b. Ukbe ve İbn Âiz'in *el-Megâzî* adlı eserleriyle tarih, tabakat ve ensâb kitaplarından yararlanmış, rivayetlerde geçen nâdir kelimeleri, sened ve metinlerdeki bazı meseleleri her konunun sonunda açıklamıştır. Eser bu şekliyle diğer siyer kitaplarından farklı olarak bir hadis

kitabı niteliğini taşımaktadır. Çeşitli bas-kıları bulunan eser üzerinde (I-II, Kahire 1356; Dımaşk 1358; I-II, Beyrut 1394/1974, I-II, 1402/1982; nşr. Muhammed el-İd el-Hat-râvî – Muhyiddin Mestû, I-II, Medine - Dımaşk 1413/1992) Sibt İbnü'l-Acemî'nin iki ciltten meydana gelen *Nûrû'n-nibrâs 'alâ Sîreti İbn Seyyidi'n-nâs* (Brockelmann, GAL Suppl., II, 77) ve İbnü'l-Mib-red'in *el-İktibâs li-hallî müşkili Sîreti İbn Seyyidinnâs* (Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye, nr. 3794/1) adlı şerhleri bulunmaktadır. İkinci eser, *İktibâsü'l-iktibâs li-hallî müşkili Sîreti İbn Seyyidinnâs* adıyla *'Uyûnû'l-eşer*'in Beyrut baskısıyla birlikte yayımlanmıştır (I-II, 1394/1974; I-II, ts.). Sehâvî Ref'ü'l-ilbâs 'an hatmi Sîreti İbn Seyyidinnâs adıyla bir eser yazmış, Nâtık Sâlih Matlûb bir makalesinde *'Uyûnû'l-eşer*'i incelemiştir (bk. bibl.). Çeşitli siyer kitaplarının kaynakları arasında yer alan eser Nûreddin el-Halebî'nin *es-Sîretü'l-Halebiyye*'sinin iki önemli kaynağından biridir. **2. *Nûrû'l-uyûn fi telhîşî sîreti'l-emîni'l-me'mûn Muḥammed şallallâhü 'aleyhi ve sellem* (es-Sîretü's-suğrâ).** *'Uyûnû'l-eşer*'in muhtasarı olup Süleyman b. Müslim el-Harş tarafından yayımlanmıştır (Riyad 1414/1993). **3. *en-Nefḥu's-şezî fi şerhi Câmî'i't-Tirmizî* (el-'Arfû's-şezî, el-Fevḥu's-şezî, el-Münakkaḥu's-şezî).** Eserde Tirmizî'nin *el-Câmî'u's-şahîḥ*'i "Kitâbü's-

İbn Seyyidünnâs'ın *Büşra'l-lebîb bi-zikra'l-habîb* adlı eserinin ilk iki sayfası (Süleymaniye Ktp., Karacelibazide Hüsâmeddin, nr. 361)

Şalât"ın yarısına kadar şerhedilmiştir. İbn Seyyidünnâs'ın, *el-Câmi'in* üçte birinden azını on cilt halinde şerhettiği yönündeki iddianın (*Keşfü'z-zunûn*, I, 559) bir dayanağı bulunmadığı belirtilmektedir (*en-Nefhu's-sezi*, neşredenin girişi, I, 70). Zeynüddin el-İrâkî, *Tekmiletü Şerhi't-Tirmizî* adıyla bu esere dokuz cilt daha ilâve etmişse de şerhi tamamlamamıştır. *en-Nefhu's-sezi* üzerinde Abdurrahman b. Sâlih Muhyiddin doktora çalışması yapmış (1406/1986, *el-Câmiatü'l-İslâmiyye* [Medine], *Kismü'd-dirâsâtü'l-ulyâ*, I-III), Ahmed Ma'bed Abdülkerîm de eseri tahkik ederek yayımlamıştır (I-II, Riyad 1409).

4. *Minahu'l-midaḥ* (*Şu'arâ'ü's-şahâbe, eş-Şu'arâ' mine's-şahâbe*). Ashabın Resûl-i Ekrem'in methine dair şiirlerini, ayrıca mersiyelerini ihtiva etmekte olup İbn Seyyidünnâs'ın 116 beyitlik bir kasidesiyle başlayan eserde şiirlerine yer verilen sahâbîler alfabetik olarak sıralanmış, hayatlarına dair kısa bilgilerden sonra şiirlerinin bazı beyitleri veya bir bölümü zikredilmiştir. *Minahu'l-midaḥ* İffet Visâl Hamza tarafından neşredilmiştir (Dimaşk 1407/1987).

5. *Büşra'l-lebîb bi-zikra'l-ḥabîb*. Hz. Peygamber için yazılan kasidelerle bunların şerhlerinden ibaret olan eserdeki ilk kaside Kâ'b b. Zühayr'ın *Ḳaşîdetü'l-Bird'e'si* olup müellifin bu kasideye yaptığı şerh *'Uddetü'l-me'âd fi 'arûzi Bânet Sü'âd* diye adlandırılmış (Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 77), diğer kasideler alfabetik olarak sıralanmıştır. Süleymaniye (Karaçelebizâde Hüsameddin, nr. 361), Bursa Hüseyin Çelebi (nr. 34) ve Dublin Chester Beatty (nr. 5163) kütüphanelerinde bulunan eserin bazı kısımları H. G. L. Kosegarten tarafından *Carminum Orientalium Triga* ile birlikte yayımlanmış (Stralsund 1815), eserin bu neşrinde Türkçe ve Farsça birer kasideye de yer verilmiştir (Serkis, I, 126; diğer nüshaları için bk. Selâhaddin el-Müneccid, s. 315-316).

6. *el-Maḳâmâtü'l-'aliyye fi kerâmâtü's-şahâbeti'l-celiyye* (nşr. İffet Visâl Hamza, Kahire 1406/1986).

7. *Dîvânü İbn Seyyidünnâs* (nşr. Garîb Muhammed Ali Ahmed, I-II, Kahire 1991-1992).

8. *el-Ḳaşîdetü'l-'ayniyye*. Bir nüshası Râmpûr'da bulunmaktadır (Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 77).

9. *el-Ḳaşîdetü'l-lâmiyye*. Bu eserin de bir nüshası Râmpûr'dadır (a.g.e., a.y.).

İbn Seyyidünnâs'ın kaynaklarda adı geçen diğer eserleri de şunlardır: *ed-Dür-rû'n-neşîr 'alâ ecvibeti's-seyh Ebi'l-Ḥasan eş-Şaḡîr* (fıkha dairdir; *İzâhu'l-meknûn*, I, 453), *Ecvibetü İbn Seyyidin-*

nâs 'an mesâ'ilî İbn Aybek lehû 'an aḥ-fezi men lekıyehû mine's-şüyûḥ, Es-mâ'ü men nuḳile 'anhû mine's-şahâbe şey' min şî'r mûte'allaḳ bi'n-nebî şal-lallâhü 'aleyhi ve sellem, Ḳaşâ'id şî-riyye fi aḡrâz muḥtelife mine'l-medḥ ve'l-vaşf ve'l-aḥlâḳü'l-fâzıla, Kitâb fi 'il-mi'l-'arûz, Taḥşîlül-l-işâbe fi tafḍîli's-şahâbe. Müellifin dedesi Ebû Bekir Muhammed b. Ahmed İbn Seyyidünnâs'ın ümmüveledlerin satılamayacağına dair eseri bazı kaynaklarda (İbn Kâdî Şühbe, II, 296) ona nisbet edilmiştir. Abdülkerîm Emîn Münevfilî'nin *İbn Seyyidünnâs ve edebühü* adıyla bir yüksek lisans çalışması yaptığı belirtilmektedir (Câmiatü'l-Ezher külliyyetü'l-lugatî'l-Arabiyye).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Seyyidünnâs, *'Uyûnül-eşer* (nşr. Muhammed el-İd el-Hatrâvî – Muhyiddin Mestû), Medine-Dimaşk 1413/1992, neşredenin girişi, I, 5-34; II, 455-460; a.mlf., *en-Nefhu's-sezi fi şerhi Câmi't-t-Tirmizî* (nşr. Ahmed Ma'bed Abdülkerîm), Riyad 1409, neşredenin girişi, I, 15-151; Zehebî, *Tezkiretü'l-ḥuffâz*, IV, 1503; a.mlf., *el-Mu'cemü'l-muḥtaş bi'l-muḥaddişin* (nşr. M. Habîb el-Hile), Taif 1408/1988, s. 260-261; İbnü'l-Verdî, *Tetimetü'l-Muḥtaşar fi aḥbâr'l-be-şer* (nşr. Ahmed Rif'at el-Bedrâvî), Beyrut 1389/1970, II, 343; Yûsufî, *Nühzetü'n-nâzir fi şireti'l-Meliki'n-Nâşir* (nşr. Ahmed Hutayt), Beyrut 1406/1986, s. 216-229; Kütübî, *Fevâtü'l-Vefeyât*, III, 287-292; Safedî, *el-Vâfi*, I, 289-311; Ebû'l-Meḥâsin el-Hüseynî, *Zeḳlû Tezkireti'l-ḥuffâz li'z-Zehebî* (nşr. M. Zâhid el-Kevserî), Dimaşk 1347, s. 16-18; Yâfî, *Mir'âtü'l-cenân*, IV, 291; Sübkî, *Ṭabakât*, IX, 268-272; İsnvî, *Ṭabakâtü's-Şâfi'iyye*, II, 510-511; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, XIV, 169; İbn Hacer, *ed-Dürerü'l-kâmine*, IV, 208-213; İbn Kâdî Şühbe, *Ṭabakâtü's-Şâfi'iyye*, II, 295-297; İbn Nâsirüddin, *er-Reddül-vâfir* (nşr. Zühayr Şavîş), Beyrut 1400/1980, s. 57-59; Takıyyüddin İbn Feḥd, *Laḫzül-elḥâz* (*Zeḳlû Tezkireti'l-ḥuffâz li'z-Zehebî* içinde, nşr. M. Zâhid el-Kevserî), Dimaşk 1347, s. 350-351; *Keşfü'z-zunûn*, I, 246, 559; II, 1183, 1786, 1859, 1860; İbnü'l-İmâd, *Seḡerât*, VI, 108-109; Şevkānî, *el-Bedrû't-tâli*, II, 249-251; Ahlwardt, *Verzeichnis*, IX, 150-154; René Basset, "Une élogie amoureuse d'Ibn Said en Nas", *Mélanges africains et orientaux*, Paris 1915, s. 180-190; Serkis, *Mu'cem*, I, 125-126; Brockelmann, *GAL*, II, 85; *Suppl.*, II, 77; *İzâhu'l-meknûn*, I, 453; Yûsuf el-İş, *Fihrişü maḥṭûṭâtî Dâri'l-kütübî'z-Zâhiriyye: Târiḫ ve mülḥakātüh*, Dimaşk 1366/1947, s. 17, 18, 22; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mu'ellifin*, XI, 269-270; Selâhaddin el-Müneccid, *Mu'cem mâ üllife 'an Resûlillâh*, Beyrut 1402/1982, s. 315-316; Abdülvehhâb İbrâhim Ebû Süleyman, *Kitâbetü'l-baḫşî'l-İlmî*, Cidde 1403/1983, s. 569-570; Cezzâr, *Medâḫilü'l-mu'ellifin*, II, 738; Sâlihiyye, *el-Mu'cemü's-şâmil*, III, 241-242; Nâtik Sâlih Matlûb, "Dirâse fi's-Sireti'n-nebeviyye li'bn Seyyidünnâs", *Âdâbü'r-râfideyn*, XV, Musul 1982, s. 175-202; F. Rosenthal, "İbn Sayyid el-Nâs", *EP* (Fr.), III, 957; Ali Refî, "İbn Seyyidünnâs", *DMBİ*, III, 730-732.

M. YAŞAR KANDEMİR

İBN SÎDE

(ابن سيدة)

Ebû'l-Hasen Alî b. İsmâîl
ed-Darîr el-Mürsî
(ö. 458/1066)

Lugatçı, edebiyat
ve dil âlimi.

398 (1008) yılında Mürsiye'de (Murcia) doğdu. Dedelerinden Sîde'ye nisbetle İbn Sîde olarak tanınır. Babası gibi âmâ olduğundan Darîr lakabı ile de anılan İbn Sîde öğrenimine babasının yanında başladı. Altı yaşında Kur'ân-ı Kerîm'i ezberledi. Daha sonra Ebû'l-Alâ Sâid b. Hasan el-Baḡdâdî, Ebû Ömer Ahmed b. Muhammed et-Talemenkî, Ebû Osman Saîd b. Muhammed ve Ebû Bekir ez-Zübeydî gibi âlimlerden Arap dili, lugat, kıraat, tefsir, fıkıh, hadis, felsefe ve mantık dersleri aldı. Güçlü hafızası sayesinde birçok lugat ve gramer kitabını ezberledi. Muhtemelen Mürsiye'de meydana gelen siyasi olaylar sebebiyle buradan ayrılarak Dâniye'ye (Denia) gitti. Dâniye Emîri Ebû'l-Ceyş Mücâhid b. Abdullah el-Âmirî ile tanışarak yakın ilgi ve himayesine mazhar oldu. Ancak Mücâhid el-Âmirî'nin vefatından sonra (436/1045) yerine geçen oğlu İkbâlüddevle Ali b. Mücâhid el-Muvaffak ile arası açılınca Dâniye'den ayrılmak zorunda kaldı. Bir müddet sonra bir kaside sunarak emirden aç diledi ve tekrar Dâniye'ye döndü (Yâkût, V, 86). 25 Rebîülâhîr 458 (26 Mart 1066) tarihinde burada vefat etti (İbn Hallikân, III, 330-331).

Arap dili, edebiyatı ve tarihi alanlarında geniş bilgi sahibi olan İbn Sîde'nin asıl şöhreti lugat sahasındadır. Bazı beyit ve kıtaları kaynaklarda yer almakla birlikte şiirlerinin çoğu zamanımıza intikal etmemiş, sadece *Urcûzetü ḡamîs* adlı manzumesiyle İkbâlüddevle için yazdığı bir kasidesi günümüze ulaşmıştır. İbn Sîde aralarında Ebû Abdullah Muhammed b. Halesa eş-Şezûnî, Ebû Bekir Muhammed b. Ali b. Halef, Ebû Ca'fer Ahmed b. Ali el-Mürsî ve Ebû Ömer Ahmed b. Muhammed et-Temîmî gibi simaların bulunduğu öğrenciler yetiştirmiştir.

Eserleri. 1. *el-Muḥkem** ve'l-muḥî-ṭü'l-a'zam. Mücâhid b. Abdullah el-Âmirî'nin isteği üzerine Halîl b. Ahmed'in *Kitâbü'l-'Ayn*'i tarzında yazılmış on iki ciltlik bir lugat olup I. cildi Mustafa es-Sekkâ ve Hüseyin Nassâr (Kahire 1377/1958), II. cildi Abdüsettar Ahmed Ferrâc (Kahire 1377/1958), III. cildi Âişe Abdurrahman